

بررسی زمینه‌های پول‌شویی و تأثیرات آن بر رشد اقتصادی در ایران

حسین کیانی‌زاده*

مرتضی بکی حسکویی**

چکیده: پول‌شویی عبارت است از تبدیل یا انتقال یک دارایی، با هدف پنهان کردن منشأ غیرقانونی آن دارایی و یا کمک به هر شخصی که با چنین جرایمی سر و کار دارد. برخی از موانع و مشکلاتی که ممکن است پول‌شویی برای اقتصاد به وجود آورد، عبارت‌اند از: ایجاد اختلال در سیاست‌گذارهای کلان کشور، تضعیف بخش خصوصی، ایجاد موانع برای خصوصی‌سازی، افزایش نرخ تورم، تضعیف یکپارچگی و تمامیت بازارهای مالی، افزایش ریسک اعتبار، اختلال در سرمایه‌گذاری درازمدت داخلی و خارجی، افزایش فعالیتهای زیرزمینی، تسهیل در سودآوری فعالیتهای مجرمانه، افزایش هزینه‌های دولت و فرار سرمایه. زمینه‌های جرم پول‌شویی در ایران عبارت‌اند از: فساد اقتصادی، قاچاق کالا و مواد مخدر و عدم نظارت کافی بر نظام مالی کشور. برای بررسی آثار منفی پول‌شویی بر رشد اقتصادی در ایران از الگوی (مدل) رشد سولو - سوان استفاده شده است. علامت منفی متغیرهای $\log Crime1$ (اختلاس، ارتشاء و جعل) و $\log Crime2$ (کشفیات قاچاق مواد مخدر) ارتباط منفی بین پول‌شویی و رشد اقتصادی را تأیید می‌کند.

کلیدواژه: پول‌شویی، رشد اقتصادی، مؤسسات مالی، جرم

* دانش‌آموخته کارشناسی ارشد معارف اسلامی و اقتصاد دانشگاه امام صادق (ع) و کارشناس سازمان

سرمایه‌گذاری خارجی

** دانشجوی دکتری رشته اقتصاد دانشگاه علامه طباطبایی و مشاور مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی

استراتژیک سایپا

فصلنامه پژوهشی دانشگاه امام صادق (ع)

شماره ۲۷ - پاییز ۱۳۸۴

مقدمه

پول‌شویی مفهومی است که طی دو دهه گذشته، توجه بسیاری از صاحب‌نظران را به خود جلب کرده و جایگاه خود را به مثابه یکی از موضوعات مهم در ادبیات حقوقی و اقتصادی باز کرده است. همان گونه که از این واژه استنباط می‌شود، پول‌کثیفی وجود دارد و طی فرایندی تطهیر می‌شود. منظور از پول کثیف در ادبیات پول‌شویی، عوایدی است که از فعالیت مجرمانه حاصل می‌شود. مجرمان به منظور جلوگیری از شناسایی نوع و شیوه فعالیتشان توسط مجریان قانون، با انجام فعالیت‌هایی که ممکن است توسط خودشان یا افراد دیگر انجام گیرد، منشأ پول‌های آلوده را تا حد ممکن مخفی می‌کنند. آنچه مسلم است چنین فعالیت‌هایی باعث بروز لطمات جبران‌ناپذیری به اقتصاد کشور خواهد شد و چنین لطماتی دولت را ملزم می‌کند که با این پدیده مقابله کند.

با توجه به مطالب مذکور، در مقاله حاضر قصد داریم ضمن شناسایی مفهوم و ماهیت پول‌شویی، آثار اقتصادی آن و روش‌هایی را که پول‌شویان در تطهیر اموال به کار می‌گیرند، بررسی کنیم؛ از جمله آثار سوء اقتصادی پول‌شویی، می‌توان به انحراف تصمیم‌گیری در سطوح کلان، خدشه‌دار کردن امنیت اقتصادی، هدایت سرمایه‌گذارها به سوی فعالیت‌های دارای بهره‌وری پایین، کاهش درآمدهای مالیاتی دولت، تضعیف بخش خصوصی، افزایش هزینه‌های دولت، تضعیف نظام بانکی و افزایش ریسک اعتباری بانکها اشاره کرد. پول‌شویان به منظور تطهیر اموال خود از نظام بانکی، بازار اوراق بهادار، بازار ارز، شرکتها و مؤسسات بیمه و مؤسسات غیرمالی استفاده می‌کنند و با چرخش پول‌های کثیف در این بازارها، منشأ آن را مخفی می‌کنند. در این مقاله، الگوهای پول‌شویی و ارتباط آنها با سایر متغیرهای اقتصادی بررسی می‌شود. مهم‌ترین الگویی که در این زمینه طراحی شده است، الگوی کورک است. سپس، زمینه‌های جرم پول‌شویی در ایران و سرانجام، آثار پول‌شویی بر رشد اقتصادی ایران از طریق مدل اقتصادسنجی بر مبنای مدل رشد سولو-سوان اشاره می‌شود. بر اساس این مدل، آثار منفی پول‌شویی بر رشد اقتصادی تأیید شده است.

۱. مفهوم پول‌شویی (money laundering)

بر اساس ماده یک دستورالعمل جامعه اروپایی^۱ مصوب مارس ۱۹۹۰ پدیده پول‌شویی به شرح زیر تعریف شده است:

«تبدیل یا انتقال یک دارایی با هدف پنهان کردن منشأ غیرقانونی آن دارایی و یا کمک به هر شخصی که با چنین جرایمی سر و کار دارد، برای گریز وی از پیامدهای قانونی رفتار و اختفاء یا انحراف ماهیت واقعی منبع، محل استقرار، انتقال و حرکت این اموال با علم به اینکه چنین اموالی از ارتکاب جنایت نشئت گرفته است.»

در باره منشأ اصطلاح پول‌شویی دو نظر وجود دارد: برخی معتقدند که ریشه اصطلاح پول‌شویی به مالکیت مافیا بر شبکه‌ای از رختشویخانه‌های ماشینی ایالات متحده در دهه ۱۹۳۰ برمی‌گردد. آنها پولهای کلانی از اخاذی، فحشاء، قمار و قاچاق مواد مخدر و مشروبات الکلی به دست می‌آوردند که لازم بود صورتی مشروع و قانونی به این پولها بدهند. یک راه برای رسیدن به این هدف به جریان انداختن این پولها در کسب و کارهای به ظاهر مشروع و آمیختن این درآمدهای غیرقانونی با درآمدهای مشروعی بود که از این فعالیتها به دست می‌آوردند. رختشویخانه‌های ماشینی از جمله کسب و کارهای نقدی بود که خرید آنها توسط سران مافیایی، مزیتی انکارناپذیر داشت (Reymond, 1985, p.17).

در مقابل برخی معتقدند که انتساب ریشه این اصطلاح به فعالیت گروههای مافیایی دهه ۱۹۳۰ بیشتر به یک داستان شبیه است و وجه تسمیه پول‌شویی از آن روست که پول سیاه یا غیرقانونی با یک مجموعه نقل و انتقال شسته و تمیز می‌شود (Chaikin, 1992, p.11). به هر حال، پول‌شویی اصطلاح به نسبت تازه‌ای است که نخستین بار در جریان رسوایی واترگیت در سال ۱۹۷۳ پدیدار شد و نخستین دفعه‌ای که در یک چارچوب حقوقی و قانونی مطرح شد، در سال ۱۹۸۲ در دادگاهی در آمریکا بود و پس از آن در سطح گسترده‌ای به کار رفت و کاربرد متداولی در سرتاسر جهان یافت (میرمحمد صادقی، ۱۳۸۲، ص ۹۳).

برای تطهیر عواید ناشی از جرم، سه مرحله متمایز از هم طی می‌شود:

- مرحله مکان‌یابی یا استقرار (the placement stage)

در این مرحله، عواید حاصل از فعالیتهای مجرمانه به منظور تطهیر وارد نظام مالی کشور می‌شود.

- مرحله لایه‌گذاری (the layering stage)

در این مرحله، پولهای آلوده از نهاد مالی که در آغاز مستقر شده بود، خارج و از طریق تعدادی از نهادهای مالی دیگر جابه‌جا می‌شود و در معاملات پیچیده استفاده می‌شود.

- مرحله درهم‌آمیزی (the integration stage)

در این مرحله، پولهای شسته‌شده بدون آنکه دیگر قابل شناسایی باشد، در هم آمیخته می‌شود و به نظام مالی «قانونی» باز می‌گردد.

۲. حجم پول شویی در جهان

اگرچه تخمین حجم پول شویی در جهان اهمیت فراوانی دارد، به دلیل ماهیت مخفی پول شویی تخمین آن بسیار دشوار است. در طول سالهای گذشته تلاشهای گوناگونی برای دستیابی به تخمین صحیحی از حجم پول شویی انجام شده است. سازمان ملل متحد در سال ۱۹۸۷ حجم قاچاق مواد مخدر را سالانه ۳۰۰ میلیارد دلار برآورد کرد که حجم زیادی از این مبلغ با روشهای گوناگون تطهیر می‌شود (Sherman, 1993, p.42). بر اساس تخمینی دیگر که در اوایل دهه ۱۹۹۰ انجام شده است، سالیانه ۳۰۰ - ۵۰۰ میلیارد دلار پول آلوده تطهیر می‌شود که تقریباً ۲ درصد تولید ناخالص جهانی است (روزبهان، ۱۳۸۰). از سوی دیگر، از آنجا که بخش عمده این مبلغ نیز صرف سرمایه‌گذاری مجدد در فعالیتهای مجرمانه می‌شود، می‌توان ادعا کرد که هر سال حجم داراییهای غیرقانونی افزایش می‌یابد. بر اساس تخمین جدیدتر صندوق بین‌المللی پول در سال ۱۹۹۸ حجم پول شویی سالیانه بین ۲ تا ۵ درصد درآمد ناخالص جهانی می‌باشد (Asian /passific group on money laundering secretariat, 1998).

۳. آثار اقتصادی پول شویی

کشورهای در حال توسعه در مقابل مشکل بزرگ کمبود منابع مالی قرار دارند. یکی از

موانعی که سبب کمبود منابع داخلی در این کشورها می‌شود، وجود بازار غیررسمی گسترده در اقتصاد این کشورهاست. ورود مبادلات به حوزه اقتصاد غیررسمی دلایل متعددی دارد که دو دلیل عمده آن عبارت‌اند از: فرار مالیاتی و غیرقانونی بودن مبادلات. عواید این مبادلات غیرقانونی باید به گونه‌ای وارد اقتصاد قانونی شود. ورود سرمایه‌هایی که در پی شستشو هستند، به هیچ عنوان به مفهوم سرمایه‌گذاری در معنای متعارف نیست و به عکس با ایجاد شبکه‌های فاسد و غیرقانونی در کنار این سرمایه‌ها باعث بروز مشکلات متعددی در اقتصاد کشور می‌شود که ذیلاً به بعضی از آنها اشاره خواهیم کرد:

«ضعف نظام آماری و نقص اطلاعات» برای برنامه‌ریزی یکی از ضعفهای عمده هسته‌های تحقیق در کشورهای مختلف است و پول‌شویی با تغییر در اطلاعات مربوط به حجم پول، تقاضای پول، نرخ بهره، ارز و قیمت سایر داراییهای سرمایه‌ای و... به این ضعف دامن می‌زند.

هنگامی که پول‌شویی در حجم وسیعی رخ دهد، به طوری که علائم آن در اقتصاد ظاهر شود و باعث تغییرات کوتاه‌مدت یا بلندمدت در چرخه اقتصادی شود، سیاست‌گذاران بر اساس نشانه‌هایی که از این تغییرات مشاهده می‌کنند، تصمیمات خود را شکل می‌دهند، غافل از اینکه این نشانه‌ها، نشانه‌های درستی نیستند و باعث «انحراف تصمیم‌گیری» می‌شوند. سیاست‌گذاران نیز نادرست نیز موجب عدم تعادلها و سوء تخصیص منابع شده و بی‌ثباتی را به دنبال خواهد آورد (کیانی‌زاده، ۱۳۸۲، ص ۱۱).

یکی از مؤلفه‌های امنیت برای فعالان اقتصادی، به رسمیت شناختن مالکیت سرمایه و تضمین اجرای قراردادهاست؛ لیکن فساد مالی و فعالیت‌های مجرمانه یکی از موانع اصلی بر سر راه امنیت اقتصادی، ایجاد شفافیت مالی و حکومت قانون است. از سوی دیگر، سرمایه‌های ناشی از اعمال مجرمانه با ورود و خروج ناگهانی در حجم بسیار زیاد، نظام اقتصادی را مختل می‌کند و امنیت سرمایه‌گذاری را از بین می‌برد.

ورود سرمایه‌های نامشروع، امکان سرمایه‌گذاری واقعی داخلی و خارجی در کشور را از بین می‌برد و به دلیل آن که هدف افراد پول‌شو در وهله اول پنهان کردن منشأ غیرقانونی پول است و سودآوری برای آنها از اهمیت کمتری برخوردار است، لذا

بیشتر اوقات سرمایه خود را در جاهایی سرمایه‌گذاری می‌کنند که دارای توجیه اقتصادی نیست و بدین صورت، باعث کاهش بهره‌وری سرمایه، اتلاف منابع، تسهیل فساد مالی داخلی و افزایش جرایم می‌شوند و تخصیص منابع را دچار انحراف می‌کنند؛ لذا در صورتی که سرمایه‌های حاصل‌شده از راههای غیرقانونی زیاد باشد، این سرمایه‌ها به سوی سرمایه‌گذاریهایی که از آنها به سرمایه‌گذاری عقیم (sterile investment) تعبیر می‌شود؛ مانند سرمایه‌گذاری در داراییهای غیرمنقول به خصوص اشیای هنری، جواهرآلات و اتومبیل‌های تجملی و... حرکت می‌کند که باعث کاهش بهره‌وری و در نتیجه کاهش رشد اقتصادی خواهد شد (هادیان، ۱۳۸۲، ص ۱۸۲).

افزایش فساد مالی (پول‌شویی) باعث کاهش درآمد دولت و در نتیجه، افزایش نرخ مالیاتی می‌شود و در واقع، پایه مالیاتی کاهش می‌یابد؛ یعنی دولت تنها از کسانی مالیات دریافت می‌کند که توان فرار از پرداخت مالیات را ندارند و این افراد کسانی جز طبقه کارمند و کارگر نخواهد بود؛ چرا که مالیات آنها پیش از پرداخت حقوق کسر می‌شود و بدین وسیله، اختلاف طبقاتی هر روز شدیدتر می‌شود.

«مالیاتها عمده‌ترین منابع تأمین اعتبار برنامه‌های عمرانی دولت را تشکیل می‌دهند. در یک نظام اقتصادی پویا قریب به ۹۰ تا ۹۷ درصد از منابع بودجه سالانه دولت از انواع مالیاتها تشکیل می‌شود؛ لذا به هر میزان که سهم بخش غیررسمی و فعالیتهای زیرزمینی در گردش اقتصاد یک کشور بیشتر باشد، به همان نسبت نیز دولت از دستیابی به سهم واقعی خود از درآمدها محروم می‌ماند. پول‌شویی باعث می‌شود که فعالیتهای مجرمانه ادامه یابند و به تبع آن، درآمدی که از فعالیت سالم اقتصادی معادل می‌بایست نصیب دولت می‌شد، از طریق فرار مالیاتی کاهش می‌یابد. با کاهش درآمدهای مالیاتی کشور، توان مالی دولت برای سرمایه‌گذاری در توسعه تأسیسات رفاهی و زیربنایی رو به افول می‌رود و سرانجام، منجر به افزایش خط فقر و کاهش نرخ اشتغال می‌گردد» (کیانی‌زاده، ۱۳۸۳، ص ۵۶).

پول‌شویان با هدف پنهان کردن عواید حاصل از فعالیتهای غیرقانونی خود، با استفاده از شرکتهایی که در نقاط مختلف تأسیس می‌کنند، عواید مزبور را با وجوه

قانونی مخلوط می‌کنند. این مسئله به آنها کمک می‌کند تا محصولات خود را با قیمتی کمتر از سطح قیمت بازار عرضه کنند. گاهی شرکتهای مزبور می‌توانند محصولات خود را حتی با قیمتی کمتر از هزینه تولید عرضه کنند؛ بر این اساس، چنین شرکتهایی نسبت به شرکتهای قانونی که سرمایه خود را از بازارهای مالی تأمین می‌کنند، دارای قدرت رقابت بیشتری هستند و این امر باعث بیرون راندن شرکتهای قانونی از بازار و تضعیف بخش خصوصی قانونی می‌شود (هادیان، ۱۳۸۲، ص ۱۸۱).

چنانچه خصوصی‌سازی هدفمند و هدایت‌شده نباشد، می‌تواند به عنوان ابزاری برای پول‌شویی استفاده شود؛ زیرا سازمانهای مجرم از توان مالی بیشتری برای خرید شرکتهای دولتی برخوردارند؛ در واقع، آنها می‌توانند با خرید شرکتهای مورد نظر خود، مانند بانکها، از آنها برای پنهان کردن عواید حاصل از قاچاق مواد مخدر و فعالیتهای مجرمانه و همچنین، فعالیتهای غیرقانونی استفاده کنند (هادیان، ۱۳۸۲، ص ۱۸۳).

وجوه نامشروعی که منشأ جغرافیایی آنها خارج از کشور است و برای فعل و انفعالات پول‌شویی وارد کشور می‌شوند، باعث تغییر در حجم نقدینگی می‌شود و افزایش قیمتها را به دنبال خواهد داشت.

«چنانچه مقدار زیادی پول با هدف پول‌شویی وارد مؤسسات مالی شود، اما به طور ناگهانی و بدون اعلام قبلی، در پاسخ به عوامل غیربازاری از نظام خارج شود، مشکلات زیادی در زمینه نقدشوندگی و امور اجرایی و همچنین، منابع بانکها ایجاد می‌کند و تمامیت بازارهای مالی را با خطر مواجه می‌کند» (کیانی‌زاده، ۱۳۸۳، ص ۵۷).

هیچ کشوری تمایل ندارد که اعتبار نهادهای مالی خود را با همکاری در انجام پول‌شویی به ویژه در شرایط کنونی اقتصادی جهان از دست بدهد. پول‌شویی و جرایم مالی دیگر مانند دستکاری در بازار، داد و ستد اوراق بهادار با استفاده از اطلاعات محرمانه، اختلاس و... نقش جذب‌کنندگی سود و اعتماد و اطمینان را در بازار از بین می‌برد. کاهش اعتبار ناشی از فعالیتهای مجرمانه، فرصتهای مناسب جهانی برای رشد و پایداری را کاهش می‌دهد و باعث رشد سازمانهای مجرم با اهداف کوتاه‌مدت می‌شود.

فساد باعث تغییر جهت سرمایه‌گذاریهای درازمدت و زیربنایی به سرمایه‌گذاریهای

کوتاه‌مدت در بخشهای خدماتی می‌شود که آثار زیانباری بر اقتصاد و برنامه‌ریزیهای بلندمدت دولت دارد؛ زیرا سرمایه‌گذاریهایی کوتاه‌مدت در سطح کلان به دلیل ناپایداری و قدرت بالای خروج از کشور، صدمات جبران‌ناپذیری بر پیکره اقتصاد وارد می‌کند؛ از سوی دیگر، عواید حاصل از جرم لزوماً در جایی که تولید یا تطهیر می‌شود، سرمایه‌گذاری نمی‌شود و عمدتاً به سوی کشورهای توسعه‌یافته سرازیر می‌شوند (امیربشیری، ۱۳۷۶، ص ۱۲۵).

در کشورهایی که قانون مبارزه با پول‌شویی وجود ندارد، جنایتکاران و مجرمان می‌توانند عواید حاصل از جرم را به راحتی تطهیر و استفاده مجدد کنند. این مسئله باعث می‌شود که فعالیتهای مجرمانه در کشور افزایش یابد. با افزایش فعالیتهای مجرمانه، هزینه‌ای که دولت باید برای مبارزه با آن صرف کند، افزایش می‌یابد و در برخی موارد این هزینه‌ها به حدی سرسام‌آور می‌شود که دیگر دولتها توان مقابله با آن را ندارند؛ لذا کشور دچار هرج و مرج می‌شود و از چرخه قانونی خارج می‌شود و این دور باطل به همین صورت ادامه پیدا می‌کند.

فرآیند پول‌شویی منجر به افزایش هزینه‌های دولت از جمله هزینه‌های مربوط به ایجاد فضای امن برای مرزهای کشور، هزینه‌های دولتی مربوط به مبارزه با آثار زیانبار و تخریبی مواد مخدر و بازپروری و درمان معتادان، هزینه‌های دولتی مربوط به محاکم و دادگاههای رسیدگی به جرائم و... می‌شود و همچنین، سایر هزینه‌های جبرانی که باید انجام شود که تعادل بازار در زمینه قیمتها، نرخ تورم، نرخ بهره، نرخ ارز و بازارهای مالی و... فراهم شود، نیز موجب افزایش بار مالی دولت می‌شود. در این حالات تصمیمات جبرانی دولت در زمینه قبول اعطای مابه‌التفاوت نرخ سود تسهیلات بانکی، اعطای یارانه‌ها، قیمت‌های تضمینی، هزینه‌های مربوط به اشتغال به لحاظ برهم خوردن رقابت بین مؤسسات دارای منابع مالی قانونی و مؤسسات برخوردار از تأمین مالی ناشی از پول‌شویی و در نتیجه، خارج شدن تدریجی مؤسسات اولیه از عرصه تولید، افزایش بیمه‌های بیکاری و... به افزایش بی‌رویه هزینه‌های دولت منجر می‌شود.

پول‌شویی کشورهای در حال توسعه را از راه تجارت و جریان سرمایه خارجی آنها نیز متضرر می‌کند. یکی از مهم‌ترین مشکلات شناخته‌شده کشورهای در حال

توسعه، با عنوان فرار سرمایه از طریق نهادهای مالی داخلی و یا نهادهای مالی مرزی و فرامرزی که دامنه آنها تا مراکز پولی عمده دنیا مانند نیویورک، لندن و توکیو گسترش می‌یابد، انجام می‌پذیرد؛ در مقابل، شواهد کمی در خصوص فرار سرمایه در اثر اعمال سیاستهای مبارزه با پول‌شویی در دست است.

۴. روشهای پول‌شویی

بازار اوراق بهادار و مشتقات برای بسیاری از پول‌شویان بسیار جذاب است؛ به طوری که بعد از بانکها، بیشترین پرونده‌های مجرمان مالی در این بخش رخ می‌دهد. دلایل این امر را می‌توان در عوامل زیر جستجو کرد:

- پیچیدگیهایی که این بازارها برای کسب سود و افزایش سرمایه دارند؛
- عدم انضباط مالی که به طور سنتی در این بازارها حاکم است؛
- ماهیت معاملات که بدون نام انجام می‌گیرد؛
- نقدینگی بالا در این بازارها و جریان بدون قید و بند سرمایه در آنها.

عوامل فوق برای جرایم سازمان‌یافته بسیار مناسب است؛ چرا که به راحتی می‌توانند پولهای خود را به برگ سهام و غیره تبدیل و طی چند هفته با هزینه مبادلاتی اندک به راحتی سهام خود را به پول نقد تبدیل کنند. از طرفی دسترسی به این بازارها بسیار راحت است. سرمایه‌گذاران و دلالان بورس اوراق بهادار همیشه در دسترس هستند و در هر زمانی بدون اینکه هویت و مشخصات مشتریان خود را بشناسند، پولها را به بازار وارد یا از آن خارج می‌کنند. *انسانی و مطالعات فرسکی*

از بورس اوراق بهادار عمدتاً برای لایه‌گذاری عواید حاصل از جرم استفاده می‌شود؛ یعنی پول شو باید عواید حاصل از جرم را به نحوی وارد بازار کند، سپس از طریق بازار اوراق بهادار به راحتی به تطهیر این عواید پردازد.

بازار اوراق آتی (futures market) از آمادگی و استعداد بالایی برای بهره‌برداری توسط جرایم سازمان‌یافته و پول‌شویان حرفه‌ای برخوردار است و سالهاست که وسیله‌ای خوب برای انتقال وجوه کلان آلوده، در دست مافیاست.

یکی دیگر از بازارهایی که در صورت عدم توجه به قانونگذاری جدید می‌تواند به

راحتی توسط پول‌شویان استفاده شود، بازارهای ارز است. بازارهای ارز خارجی (forex markets) که بازارهای غیرمتشکل ارز هستند، مانند هر بازار غیرمتشکل دیگری در هر کشوری می‌تواند وجود داشته باشد. این بازار یک بازار بین‌المللی است و محدود به مرزها نمی‌شود و با توجه به اینکه معاملات بسیار زیادی در این بازار صورت می‌گیرد، امکان پی‌گیری و ردیابی معاملات بسیار مشکل است. بیشتر دلالت این بازار به پول‌شویی هم مشغول هستند. به اعتقاد متخصصان بازار ارز خارجی، ممانعت از ورود افراد به این بازار امکان ندارد؛ چرا که در صورت محرومیت در یک مکان، به راحتی می‌توانند در بازارهای دیگر مشغول شوند؛ بنابراین، تلاش مسئولان دولتی در این زمینه بیهوده خواهد بود.

روشهای پول‌شویی در شرکتها و مؤسسات بیمه نیز همانند روشهای مرسوم در اوراق بهادار است. در مؤسسات بیمه، کارگزاران بیمه اطلاعات چندانی در باره پول‌شویی ندارند. تمرکز فعالیت کارگزاران بیمه در فروش بیمه عمر و زندگی است و به مواردی چون برگهای از پیش امضاء شده، عدم توضیحات کافی در مورد ثروت یا پرداخت حق بیمه که می‌توانند علائم پول‌شویی باشند، توجهی ندارند.

کارگزاران غالباً دارای آزادی عمل زیادی در مورد بیمه‌ها هستند. آنها اغلب دارای دستورالعملهای پرداخت از پیش امضاء شده در مورد بیمه‌های دارای حق برداشت هستند و این امر مشتریان را قادر می‌سازد که برداشتها را با یک تلفن انجام دهند. کارگزاران در برخی موارد، حق بیمه را از حساب خود پرداخت می‌کنند و مشتریان آنها بعداً به صورت نقد این وجوه را پرداخت می‌کنند.

برخی از مؤسسات بیمه همان روشهای معمول در صندوقهای امانی (unit trust funds) و صندوقهای مشترک سرمایه‌گذاری (mutual funds) را انجام می‌دهند. مشتری می‌تواند پول بیشتری بابت بیمه پرداخت کند و با پرداخت و دریافت به صندوق، جبران هزینه برداشتهای زود هنگام را بکند. وقتی این وجوه توسط شرکت بیمه پرداخت می‌شود، پول شو توانسته است ارتباط میان وجوه و فعالیت جنایی را مخفی نگاه دارد.

شرکتهای بیمه علاوه بر نداشتن اطلاعات کافی در مورد مشتریان خود و منشأ

پولهای آنها از شبکه کارگزاران بیمه‌ای که توسط عوامل آنها به خدمت گرفته شده‌اند، نیز اطلاع چندانی ندارند.

کارتهای اعتباری نیز یکی از ابزارهایی است که در پول‌شویی استفاده می‌شود. کارشناسان سه ویژگی مهم برای کارتهای الکترونیک بیان کرده‌اند که باعث شده است پول‌شویان بتوانند از این کارتها برای تطهیر اموال خود استفاده کنند. این ویژگیها عبارت‌اند از: دسترسی آسان به حسابهای بانکی از طریق اینترنت، عدم نیاز به مبادله رو در رو میان بانک و مشتری، فوری بودن مبادلات الکترونیکی (جلالی فراهانی، ۱۳۸۲، ص ۱۰). این ویژگیها باعث شده است که امکان سوء استفاده از این نوع کارتها فراهم شود.

در کنار مؤسسات مالی، پول‌شویان از بنگاههای غیرمالی نیز برای تطهیر اموال استفاده می‌کنند. جواهرفروشیها، عتیقه‌فروشی، بورس کالاهای گران‌قیمت و ... معمولاً شرایط بسیار مناسبی برای پول‌شویی دارند. در این بنگاهها کالاهایی عرضه می‌شود که به راحتی قابل جابه‌جایی هستند و با حجم کم، ارزش بسیار زیادی دارند. همچنین، این کالاها معمولاً به صورت نقد خرید و فروش می‌شوند و هرچند که مبالغ زیادی از طریق این معاملات داد و ستد می‌شود، هیچ گونه شک و شبهه‌ای را بر نمی‌انگیزد (رک. کیانی‌زاده، ۱۳۸۳).

۵. بررسی الگوهای پول‌شویی و ارتباط آن با سایر متغیرهای اقتصادی

فیشتن باوم (Fichtenbaum, 1989) استدلال می‌کند که کند شدن رشد بهره‌وری آمریکا طی دهه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ بیش از حد برآورد شده است که دلیل عمده آن را می‌توان در نادیده گرفتن رشد سریع اقتصاد زیرزمینی جستجو کرد.^۲ در خصوص عدم امکان ارائه تفسیر واحد برای رفتار عوامل اقتصادی در دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ تقریباً اتفاق نظر وجود دارد و دلایل این امر را عواملی همچون رشد سریع فناوری مالی، مقررات‌زدایی و خصوصی‌سازی می‌دانند؛ اما در این میان می‌توان به تأثیر پول‌شویی بر نوسانات عوامل کلان پولی نیز تأکید کرد.

این مسئله می‌تواند بیان‌کننده ضرورت توجه سیاست‌گذاران به در نظر گرفتن آثار

و نتایج حضور و وجود بخش غیرقانونی و موارد مرتبط از جمله پول‌شویی در سیاست‌گذاریها باشد. بدیهی است که نادیده گرفتن یا غفلت از این واقعیات، می‌تواند به واسطه افزایش احتمال تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری غلط، نقش مهم و مؤثری در ایجاد بحران در کشورهای در حال توسعه و توسعه‌یافته داشته باشد.

پول‌شویی می‌تواند در توزیع درآمد نیز تأثیر داشته باشد. اگرچه به این مقوله در ادبیات مربوطه چندان تأکید نشده است، نمی‌تواند نادیده گرفته شود. در صورتی که پول‌شویی باعث افزایش درآمد قشر پرمصرف که توجه چندانی به پس‌انداز ندارند و کاهش درآمد افرادی که معتقد به پس‌انداز هستند، شود و میل به سرمایه‌گذاری را از سرمایه‌گذاریهای با ریسک کم و شفافیت بالا به سرمایه‌گذاریهای کم‌کیفیت پرریسک سوق دهد، رشد اقتصادی، آثار منفی بیشتری را تجربه خواهد کرد؛ به عنوان مثال، شواهدی وجود دارد که نشان می‌دهد در آمریکا فرار مالیاتی بیشتر در درآمدهای ناشی از فعالیتهای پرریسک غیرشرکتی تمرکز یافته است (Quirk, 1996).

آثار کلان اقتصادی پول‌شویی به صورت کمی برآورد نشده و به عنوان اولین کار کورک ارتباط بین پول‌شویی و رشد اقتصادی را بررسی کرده است. البته همان‌طور که خود کورک اشاره می‌کند، کارهای تجربی بارو (Barro, 1991) مبنای الگوی او قرار گرفته است.^۳ بارو الگوی رشد اقتصادی را با متغیرهای بسیار وسیع‌تر از فهرست متداول عوامل رشد در نظر می‌گیرد. وی متغیرهای فنی، متغیرهای مربوط به کیفیت سرمایه انسانی (تعداد سالهای آموزش و سطح سواد)، تعداد ترورها و اعتصابات، انحرافات قیمتی و دستکاری بازارها را در کنار سایر عوامل رشد در نظر گرفته و ارتباط متغیرهای فوق با رشد اقتصادی را بررسی کرده است. کورک نیز مانند بارو در صدد ایجاد ارتباط، بین متغیرهایی غیر از متغیرهای متداول با رشد اقتصادی است. او میزان جرایم را به عنوان یک جایگزین برای پول‌شویی، با رشد اقتصادی مرتبط می‌کند.

همچنین، آثار پول‌شویی بر توزیع درآمد از طریق بررسی اثر پول‌شویی که با متغیرهای جایگزینی همچون میزان جرایم اندازه‌گیری می‌شود، بر ضریب جینی و دهکهای درآمدی به صورت مقطعی و سری زمانی قابل بررسی است. اگر افزایش متغیر پول‌شویی باعث ایجاد فاصله طبقاتی بین اقشار کم‌درآمد و پردرآمد شود، می‌توان

گفت: اثر پول‌شویی بر توزیع درآمدها منفی است؛ البته، هیچ اجباری به استفاده از ضریب جینی به عنوان متغیر وابسته نیست و ممکن است سایر متغیرهای بیان‌کننده نابرابری توزیع درآمد، جایگزین ضریب جینی شود.

یکی دیگر از آثار منفی پول‌شویی به نوسانات بازارهای مالی و قیمت داراییهای مالی مربوط می‌شود. به منظور بررسی تجربی این ادعا می‌توان از الگوهای نوسان (volatility models)، بهره جست. الگوهای ARCH،^۱ GARCH^۲ یا گونه‌های مختلف آن^۳ می‌تواند بدین منظور استفاده شود. البته، توجه به این نکته حائز اهمیت است که تعداد داده‌های مورد نیاز این الگوها بالاست؛ بنابراین، باید از آمار جرائم هفتگی یا ماهانه برای تخمین الگوهای نوسان استفاده کرد که به نظر می‌رسد عملی نباشد؛ زیرا در اغلب کشورها و حتی کشورهای پیشرفته، آمار فوق به سهولت قابل دسترسی نیست؛ مگر اینکه مؤسسه یا سازمانی مسئول جمع‌آوری آن شود.

۶. زمینه‌های جرم پول‌شویی در ایران

گاه این اتهام وارد می‌شود که ایران در فرایند تطهیر پول جایگاه شایان توجهی دارد. صرف نظر از صحت و سقم این اتهام، یکی از دلایل عمده چنین اتهامی را می‌توان در ساختار اقتصاد ایران جستجو کرد. آمارهای غیررسمی حکایت از آن دارد که سالانه نزدیک به ۶ میلیارد دلار کالای قاچاق از مبادی ورودی غیرگمرکی و غیررسمی وارد کشور می‌شود (کیانی‌زاده، ۱۳۸۳، ص ۱۵۰). درآمد مواد مخدر در برخی سالها از درآمد نفت کشور بیشتر بوده است. حجم زیادی از مواد مخدر اجباراً از مرز ایران می‌گذرد و تلفات و صدمات جانی و مالی فراوانی برای کشور به بار می‌آورده است. قاچاق سیگار سالانه ۸۰۰ میلیون دلار درآمد دارد و درآمد حاصل از قاچاق چای در کشور ۲۰۰ میلیارد تومان است (فریادرس، ۱۳۸۳). با توجه به موارد فوق، فعالیتهای زیرزمینی سهم فراوانی در اقتصاد ایران دارد.

در این قسمت قصد داریم با بررسی موارد مختلف بیان‌شده، راههای نفوذ افراد پول‌شو به عرصه اقتصاد را شناسایی و ملاحظه کنیم که هر یک چه نقشی در اقتصاد کشور دارند.

۶-۱. فساد اقتصادی

از جمله عوامل زیرمجموعه اقتصاد زیرزمینی فساد اقتصادی و اداری است. در فرهنگ وبستر (Webster) فساد به صورت پاداش نامشروع برای وادار کردن فرد به تخلف از وظیفه، تعریف شده است. بانک جهانی نیز فساد را به معنای سوء استفاده از قدرت دولتی برای تأمین منافع شخصی تعریف کرده است (محمودی، ۱۳۸۱). درجه بالای فساد مالی می‌تواند به ناکارآمدی سیاستهای دولتی منجر شود. پژوهشها نشان می‌دهد فساد به کاهش سرمایه‌گذاری و در نتیجه، کاهش رشد اقتصادی منجر می‌شود. فساد مالی می‌تواند فعالیتهای اقتصادی را از حالت مولد به سوی ویژه‌خواریها (رانتها) و فعالیتهای زیرزمینی سوق دهد.

سه شاخص نظام قضایی، دیوان‌سالاری (بروکراسی اداری) و فساد، همبستگی زیادی با هم دارند و می‌توان میانگین این سه شاخص را به عنوان «کارایی دیوان‌سالاری» تعریف کرد. کارایی دیوان‌سالاری می‌تواند شاخص مناسبی برای برآورد میزان فساد در کشور باشد. برخی از مؤسسات بین‌المللی به مطالعه شاخصهای فاسد و کارایی نهادی می‌پردازند. یکی از این شرکتها، شرکت «تجارت بین‌المللی» (Business International (BI)) است. طی مطالعه‌ای که این شرکت بر روی شاخص «کارایی دیوان‌سالاری» برای سالهای ۸۰-۸۳م. انجام داده است، ایران در رده پرفسادترین کشورهای مورد مطالعه قرار دارد (جدول شماره ۱).

شاخص کارایی دیوان‌سالاری، میانگین شاخصهای بین‌المللی سه عامل نظام قضایی، کاغذبازی و فساد را در سالهای ۸۰-۸۳م. محاسبه می‌کند. شاخص بالاتر دلیلی بر بهتر بودن مؤسسات است.

جدول شماره ۱: شاخص کارایی دیوان‌سالاری

۱۰-۹	۹-۷/۵	۷/۵-۶/۵	۶/۵-۵/۵	۵/۵-۴/۵	۴/۵-۱/۵
بلژیک	استرالیا	آرژانتین	آنگولا	الجزایر	مصر
کانادا	شیلی	ساحل عاج	دومینکن	بنگلادش	غنا
فنلاند	فرانسه	کویت	اکوادور	برزیل	هاییتی
ژاپن	آلمان	مالزی	یونان	کلمبیا	اندونزی
هنگ‌کنگ	ایرلند	پرو	عراق	هند	ایران
هلند	اسرائیل	افریقای جنوبی	ایتالیا	جامایکا	لیبریا
زلاندنو	اردن	سريلانکا	کره	کنیا	نیجریه
نروژ	زیمبابوه	تایلند	مراکش	مکزیک	پاکستان
سنگاپور		اروگوئه	نیکاراگوئه	فیلیپین	تایلند
سوئد			پاناما	عربستان	زئیر
سوئیس			پرغال	ترکیه	
انگلستان			اسپانیا	ونزوئلا	
آمریکا			ترینیداد و توباگو		

منبع: محمودی، ۱۳۸۱

بر اساس آمارهای سامرز (Samers) و هاستون (Huston) منتشر شده در سال ۱۹۸۸ برای ۶۷ کشور در طول سالهای ۸۰-۸۳م. میزان فساد در هر کشور تأثیر منفی مستقیم بر سرمایه‌گذاری و تولید ناخالص داخلی سرانه دارد (محمودی، ۱۳۸۱). همچنین، بر اساس شاخصی که توسط دریسول هلمز - کیرک پاتریک (Holmes - Patrick, 2000) به نام شاخص آزادی اقتصادی مطرح شده است، جایگاه ایران در میان ۱۵۵ کشور مورد مطالعه در رتبه ۱۵۱ قرار دارد. این شاخص میزان همبستگی آزادی اقتصادی و فساد مالی را ۹۰ درصد محاسبه کرده است (محمودی، ۱۳۸۱).

۶-۲. قاچاق کالا و مواد مخدر

یکی از مهم‌ترین عواملی که می‌تواند در قرار گرفتن ایران در زمره مراکز پول‌شویی دنیا

نقش عمده‌ای ایفاء کند، تطهیر اموال حاصل از قاچاق کالا و مواد مخدر است. از نظر اصطلاحی، هر گاه معامله یک کالا یا ورود کالایی به کشور ممنوع اعلام شده باشد و این کالا به صورت غیرقانونی و پنهان وارد کشور شود، گفته می‌شود که قاچاق انجام گرفته است (افراسیابی، ۱۳۸۲).

ایران به لحاظ موقعیت جغرافیایی و قرار گرفتن در کنار کشورهای افغانستان و پاکستان به یکی از مهم‌ترین مراکز حمل و نقل مواد مخدر در دنیا تبدیل شده است. طبق آمارها افغانستان با تولید سه چهارم مواد مخدر جهان در تولید تریاک و هروئین مقام اول را در جهان دارد و قریب به ۸۰ درصد از هروئین مصرفی اروپا و ۵۰ درصد هروئین مصرفی جهان را تأمین می‌کند (شیشه‌گران، ۱۳۸۱، ص ۴۲).

مهم‌ترین بازار مصرف مواد مخدر را کشورهای اروپایی تشکیل می‌دهند که در غرب ایران قرار دارند؛ لذا بهترین راه برای حمل و نقل این مواد از شرق (افغانستان و پاکستان) به غرب (کشورهای اروپایی)، ایران است؛ از سوی دیگر، کشور ما با افغانستان و پاکستان حدود ۱۹۲۵ کیلومتر مرز مشترک دارد، لذا کنترل سخت‌افزاری این مرزها کار چندان ساده‌ای نیست.

قاچاق کالا نیز یکی از مسائل مهم اقتصاد زیرزمینی در کشور است. قسمت عمده این کالاها از مرزهای جنوبی وارد کشور می‌شود. بنا به گفته منابع غیررسمی تعداد ۶۳ اسکله خصوصی در بنادر جنوبی کشور قرار دارد که هیچ گونه نظارتی توسط گمرک جمهوری اسلامی ایران بر آنها صورت نمی‌گیرد و حدود ۶۲ درصد کالاهای غیرقانونی از این مبادی وارد کشور می‌شود (شیشه‌گران، ۱۳۸۱، ص ۴۵).

مورد دیگر که به شکل قاچاق از کشور خارج می‌شود و ضررهای زیادی به کشور وارد می‌کند، فراورده‌های نفتی است.

۳-۶. صندوقهای قرض الحسنه و مؤسسات اعتباری خارج از نظارت بانک مرکزی

یکی از مسائل بسیار مهم در کشورهای پیشرفته دنیا نظارت بر مؤسسات مالی است؛ چرا که در صورت عدم نظارت دقیق و مؤثر، سیاستهای پولی و مالی را متأثر خواهند کرد. مؤسسات مالی که در کشور وجود دارند و هر یک به نوبه خود در ساختار

اقتصادی کشور مؤثرند، مجوز فعالیت خود را از یک نهاد به خصوص دریافت نمی‌کنند، لذا نظارت آنها نیز به عهده یک نهاد ویژه نیست و این مسئله خود باعث تشویش اوضاع می‌شود. کمبود ظرفیت نباید سلاحی برای مخالفان باشد که توسط آن، از نظارت بانک مرکزی بر مؤسسات غیربانکی جلوگیری کنند و بانک مرکزی باید با تقویت کادر نظارتی خود، تمام مؤسسات را تحت قانون و ضابطه درآورد. صندوقهای قرض‌الحسنه در سالهای اخیر رشد چشمگیری در سراسر کشور داشته‌اند، به طوری که طبق آمارهای ذکرشده بیش از ۷۰۰۰ صندوق قرض‌الحسنه در حال فعالیت می‌باشند (کیانی‌زاده، ۱۳۸۳، ص ۱۵۵). این صندوقها که مؤسسين آنها را معمولاً افراد خیر تشکیل می‌دهند و با عنوان مؤسسه خیریه شناخته می‌شوند، مجوز فعالیت خود را از وزارت کشور دریافت می‌کنند و بدون اینکه نظارتی توسط بانک مرکزی و هر نهاد دیگری در مسائل مالی آنها صورت گیرد، به فعالیت مشغول‌اند و سیاستهای پولی و مالی دولت را متأثر می‌کنند. اگرچه فعالیت رو به اوج این صندوقها از یک سو نشان‌دهنده ضعف و ناکارآمدی مؤسسات بانکی دولتی و خصوصی در پاسخگویی به نیاز مردم و از سوی دیگر، نشان‌دهنده یک خلأ عظیم تأمین مالی در کشور است که باید دولت‌مردان چاره‌ای برای آن اندیشیده و نوآوریهای مالی را تشویق کنند، این صندوقها می‌توانند به نقطه بحران سیاسی، اقتصادی و اجتماعی تبدیل شوند. جدای از سایر بحرانهایی که می‌تواند از طریق صندوقهای قرض‌الحسنه به وجود آید، این صندوقها می‌تواند به عنوان مقری امن برای پول‌شویان تبدیل شود، به طوری که مجرمان با قاچاق کالا و مواد مخدر و فساد اداری و مالی درآمدهایی کسب کنند و بدون هیچ گونه دغدغه‌ای این درآمدها را در بازار به صورت قانونی تطهیر کنند و فعالیت مجرمانه خود را گسترش دهند. از لحاظ بین‌المللی نیز وجود چنین نهادهایی توجه جهانیان را به شدت به خود جلب می‌کند و باعث می‌شود که کشور در فهرست قرمز پول‌شویی قرار گیرد و روابط بین‌المللی آن با سایر کشورها دچار اختلال شود.

از سوی دیگر، از آنجا که افراد پول‌شو فقط به دنبال تطهیر اموال خود هستند، با ورود و خروج ناگهانی حجم عظیمی از سرمایه، روند فعالیت صندوق را با اختلال مواجه می‌کنند و خودبه‌خود صندوق قرض‌الحسنه به سمت ورشکستگی پیش خواهد رفت.

سایر مؤسسات مالی خارج از شمول نظارت بانک مرکزی نیز از این قاعده مستثنا نیستند و برای پول شویی استفاده می‌شوند.

البته این بدان معنا نیست که بانکها و مؤسسات مالی غیربانکی تحت نظارت بانک مرکزی مکان مناسبی برای پول شویان نیست و پول شویان در آن احساس امنیت نمی‌کنند بلکه به معنای آن است که چون نهادهایی مانند تعاونیهای اعتبار و صندوقهای قرض الحسنه با ضریب امنیتی بیشتر برای انجام فعالیتهای پول شویی وجود دارند، دیگر نوبت به بانکها نمی‌رسد و الا بانکها و سایر نهادهای مالی تحت نظارت نیز استعداد بالقوه‌ای در تطهیر پول دارند که باید این نقاط ضعف بر طرف شود که کشور توسط پول شویان تهدید نشود.

۷. اقدامات انجام شده در زمینه مبارزه با پول شویی

تاکنون سه اقدام توسط دولت در زمینه مبارزه با پول شویی انجام شده است که عبارت‌اند از:

- ارائه لایحه افزایش نظارت بر مؤسسات مالی غیربانکی؛
 - دستورالعمل شورای پول و اعتبار به بانکها در خصوص مبارزه با پول شویی؛
 - تهیه لایحه مبارزه با پول شویی و تصویب آن در مجلس شورای اسلامی.
- در لایحه افزایش نظارت بر مؤسسات بانکی، نظارت قانونی و اخذ مجوز مؤسسات مالی به بانک مرکزی واگذار شده است که این مسئله خود باعث ایجاد انضباط مالی در کشور می‌شود و می‌تواند گام بسیار مؤثری برای مبارزه با پول شویی محسوب شود. در این لایحه هر نهادی که قصد انجام فعالیتهای مالی دارد، باید مجوز فعالیت خود را از بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران دریافت کند.
- شورای پول و اعتبار در سال ۱۳۸۱ دستورالعملی مبنی بر مبارزه با پول شویی تهیه و به بانکهای رسمی دولتی و خصوصی ابلاغ کرد که در آن بانکها موظف به شناسایی مشتری، گزارش موارد مشکوک و... شده‌اند. این دستورالعمل هم می‌تواند مقدمات مبارزه با پول شویی را در مؤسسات مالی فراهم آورد. اگرچه هنوز پس از گذشت بیش از سه سال از تصویب این دستورالعمل اقدام عملی چندانی توسط بانکها در این زمینه

صورت نگرفته است.

در گام بعدی دولت به منظور جلوگیری از تطیهر اموال ناشی از جرم، اقدام به تهیه لایحه‌ای در زمینه مبارزه با پول‌شویی کرد. تصویب قانون مبارزه با پول‌شویی، باعث می‌شود که کشور بتواند سریع‌تر شرایط مبارزه با این پدیده را فراهم آورد.

۸. تخمین آثار پول‌شویی بر رشد اقتصاد ایران

به منظور بررسی آثار منفی پول‌شویی بر رشد اقتصاد، الگوی رشد سولو-سوان^۶ مبنای بررسی قرار گرفته است. الگو بر چهار متغیر تولید Y ، سرمایه K ، نیروی کار L و دانش یا اثرگذاری نیروی کار A تمرکز دارد. فرض بر این است که تابع تولید همگن از درجه یک با بازده ثابت به مقیاس است:

$$Y(t) = F(K(t), A(t)L(t))$$

در این پژوهش به منظور برآورد انباشت سرمایه از روش نمایی بهره‌جسته‌ایم. همچنین، برای بررسی آثار پول‌شویی بر رشد اقتصادی متغیرهای $\log Crime1$ و $\log Crime2$ وارد الگو شده است.

با توجه به عدم وجود آمار مربوط به حجم پول‌شویی از آمار پرونده‌های مختومه مربوط به اختلاس، ارتشاء و جعل ($\log Crime1$) و همچنین، آمار مربوط به کشفیات قاچاق مواد مخدر ($\log Crime2$) به عنوان متغیر جایگزین پول‌شویی استفاده شده است. در مورد آمار مربوط به مواد مخدر برای سالهای قبل از ۱۳۶۹، توجه به این نکته لازم است که آمار مربوط به کشف مواد مخدر در حوزه‌های مختلف پی‌گیری می‌شد و در سالنامه آماری، اطلاعات به طور جداگانه با عنوان کشفیات مواد مخدر توسط شهربانی، کمیته انقلاب اسلامی و ژاندارمری به ثبت رسیده است که برای همخوانی با آمار پس از سال ۱۳۶۹، ارقام مربوط به کشفیات مواد مخدر توسط ژاندارمری و کمیته انقلاب اسلامی، به عنوان کشفیات مواد مخدر استفاده شده است.

آمار مربوط به پرونده‌های مختومه نیز در سالهای ۱۳۷۱ به بعد به صورت تجمیعی آورده شده است که آمار مربوط به پرونده‌های مختومه در سالهای قبل را نیز در بر می‌گیرد که برای به دست آوردن آمار مربوط به هر سال، آمار مربوط به سالهای متوالی از یکدیگر کسر شده است.

بر این اساس، الگوی پژوهش حاضر به صورت زیر است:

$$\text{LogGDP} = F(\text{LogK}, \text{LogAL}, \text{LogCrime1}, \text{LogCrime2})$$

که متغیرهای آن به شرح زیر است:

LogGDP لگاریتم تولید ناخالص واقعی غیرنفتی؛

LogAL لگاریتم نیروی کار ماهر؛

LogK موجودی انباشت سرمایه؛

LogCrime1 تعداد پرونده‌های مختومه مربوط به اختلاس، ارتشاء و جعل و...؛

LogCrime2 کشفیات مواد مخدر.

نتایج مربوط به آزمون مانایی سطوح متغیرهای الگو در جدول شماره ۲ آورده شده است. نتایج نشان می‌دهد که سطح تمام متغیرها غیرماناست.

جدول شماره ۲: آزمون مانایی سطح متغیرها

متغیر	آزمون ADF		آزمون PP		مقادیر بحرانی آزمون ساده	مقادیر بحرانی آزمون مرکب
	آزمون ساده	آزمون مرکب	آزمون ساده	آزمون مرکب		
LogGDP	۱،۷۹	-۱،۸۶	۳،۵۸	-۱،۵۹	۲،۶۱	۴،۱۹
LogAL	۳،۱۲	-۳،۴۷	۱۱،۴۷	-۲،۸۱	۱،۹۴	۳،۵۲
LogK	۰،۹۱	-۱،۶۹	۳،۴۰	-۱،۱۰	۱،۶۲	۳،۱۹
LogCrime1	۳،۲۵	-۱،۷۳	۳،۳۱	-۲،۶۰		
LogCrime2	۲،۱۰	-۲،۳۶	۲،۵۹	-۲،۳۶		

۸-۱. آزمون مانایی تفاضل مرتبه اول متغیرها (first difference stationarity test)

علی‌رغم اینکه سطح بسیاری از سربهای زمانی غیرماناست، تفاضلات این متغیرها ماناست. نتایج آزمون مانایی تفاضل مرتبه اول متغیرهای الگو در جدول شماره ۳ گزارش شده است. نتایج نشان می‌دهد که بر اساس آزمون دیکی - فولر تعمیم‌یافته (Augmented Dickey - Fuller (ADE)) فرضیه H_0 دایر بر غیرمانایی متغیرهای الگو رد می‌شود؛ بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که تفاضل مرتبه اول تمام متغیرهای الگو

ماناست و این متغیرها، جمعی از درجه اول (Integrated of degree one) یعنی I(1) است.

جدول شماره ۳: آزمون مرتبه اول متغیرهای الگو

مقادیر بحرانی آزمون مرکب	مقادیر بحرانی آزمون ساده	آزمون PP		آزمون ADF		متغیر
		مرکب	ساده	مرکب	ساده	
		-۳،۶۴	-۲،۵۰	-۲،۹۹	-۱،۹۲	LogGDP
۱درصد -۴،۵۳	۲درصد -۲،۷۰	-۴،۷۶	-۱،۳۳	-۳،۲۳	-۰،۹۴	LogAL
۵درصد -۳،۶۷	۵درصد -۱،۹۶	-۲،۰۲	-۱،۵۳	-۲،۱۸	-۱،۴۵	LogK
۱۰درصد -۳،۲۷	۱۰درصد -۱،۶۲	-۶،۳۴	-۴،۵۳	-۳،۰۰۲	-۱،۷۲	LogCrime1
		-۴،۹۷	-۳،۳۸	-۳،۶۰	-۲،۳۱	LogCrime2

۸-۲. آزمون همگرایی (integrated) الگو

تا اینجا غیرمانایی متغیرهای الگو قویاً اثبات شد. روشن است که استفاده از این متغیرها در یک الگوی رگرسیونی و برآورد ضرایب الگو به نتایج نادرستی خواهد انجامید. برای دوری از دست‌یابی به یک رگرسیون کاذب دو روش وجود دارد: روش اول، استفاده از تفاضلات متغیرهاست. استفاده از تفاضلات متغیرها در سریهای زمانی که در طول زمان دارای تغییرات نسبتاً کمی می‌باشند، باعث از بین رفتن اطلاعات سریهای زمانی می‌شود. به علاوه، چنانچه هدف از تحلیل اقتصادسنجی بررسی رابطه بلندمدت بین سطح متغیرها باشد، استفاده از تفاضلات متغیرها مناسب نیست.

روش دوم، روش همگرایی است. برای آزمون همگرایی بین متغیرهای الگو می‌توان به روش انگل-گرانجر ((Engle - Granger (EG)، انگل-گرانجر تعمیم‌یافته ((Augmented Engle-Granger (AEG) و حداکثر درست‌نمایی ((maximum likelihood (ML) و رویکرد الگوهای خود رگرسیون با وقفه توزیعی (auto regressive distributed lag model) اشاره کرد.

ضرایب بلندمدت بردار(های) همگرایی از هر سه روش ML، ARDL، AEG برآورد شده است. ابتدا الگوی سولو-سوان، بدون لحاظ متغیرهای logCrime2 و

logCrime1 به روش حداقل مربعات معمولی (ordinary least square (OLS)) و ARDL برآورد شده است. برای تخمین تأثیرات پول‌شویی بر رشد اقتصادی ابتدا در الگوی شماره ۴ تأثیرات انباشت سرمایه logK و نیروی کار logL بر رشد اقتصادی logGDP برآورد شده است.

در الگوی شماره ۶ متغیرهای پرونده‌های مختومه مربوط به اختلاس، ارتشاء و جعل (logCrime1) و متغیر کشفیات مواد مخدر (logCrime2) به عنوان متغیرهای جانشین پول‌شویی در الگو استفاده شده است. بر اساس تخمین انجام‌شده همان گونه که انتظار می‌رود، هر دو متغیر بر رشد اقتصادی تأثیر منفی دارد؛ هرچند که این تأثیر بسیار اندک است. البته با مشاهده نتایجی که از الگوی کورک حاصل شده است، این آمار نیز با الگوی وی قابل توجیه است.

برای تعیین طول وقفه‌های بهینه از آماره‌های AIC^۸ و SBC^۹ استفاده کرده‌ایم. سپس آزمون مانایی جزء اختلال الگو با استفاده از آزمون ADF صورت گرفته است. نتایج نشان می‌دهد که جزء اختلال الگو ماناست و بنابراین، یک رابطه بلندمدت بین متغیرهای الگو وجود دارد. ضرایب بلندمدت هر دو روش با یکدیگر مقایسه شده است. بررسی نشان می‌دهد که ضرایب بلندمدت محاسبه‌شده به هم نزدیک است.

جدول شماره ۴: ضرایب بلندمدت الگو (روش OLS و ARDL)

روش	C	LogK	LogAL	R2	D.W
ARDL	-----	۰،۳۵	۰،۳۱	۰،۹۹	۱،۷۳
OLS	-۱،۱۲	۰،۳۳	۰،۳۸	۰،۹۵	۲،۳۳

جدول شماره ۵: آزمون مانایی جزء اختلال الگو (ADF)

مقدار بحرانی در سطح احتمال ۵ درصد	آماره ADF	جزء اختلال الگو بر اساس روش
-۴،۸۲	-۳،۵۹	ARDL
	-۳،۲۸	OLS

سپس متغیرهای logCrime1 و logCrime2 وارد الگو شده است و ضرایب

بلندمدت به روش OLS و ADRL برآورد شده است. آزمون مانایی جزء اختلال الگو وجود یک رابطه همگرایی بلندمدت بین متغیرهای الگو را تأیید می‌کند.

جدول شماره ۶: برآورد ضرایب الگو با روش OLS و ADRL

روش	LogK	LogAl	LogCrime1	LogCrime2	R2	D.W
OLS	۰،۴۵	۰،۳۵	-۰،۰۱۳	-۰،۰۰۲۵	۰،۹۵	۱،۳۸
ARDL	۰،۵۴	۰،۲۶	-۰،۰۰۲۱	-۰،۰۰۱۹۵	۰،۹۶	۲،۱۳

در ادامه با استفاده از روش حداکثر درستنمایی بردارهای همگرایی برآورد شده است. ابتدا با استفاده از آزمونهای حداکثر مقادیر ویژه (maximum eigen value) تعداد بردارهای همگرایی تعیین شده است. نتایج نشان می‌دهد که فرضیه H_0 مبنی بر وجود یک بردار همگرایی در سطح احتمال ۹۵ درصد تأیید می‌شود.

جدول شماره ۷: آزمون رتبه ماتریس (maximum eigen value)

H0	H1	λ_{max}	مقادیر بحرانی در سطح احتمال ۹۵٪
$r = 0$	$r = 1$	۴۹،۸۳	۳۷/۴۲
$r \leq 1$	$r = 2$	۳۰،۷۴	۳۱
$r \leq 1$	$r = 3$	۲۲،۰۷	۲۴/۳۵

جدول شماره ۸: آزمون رتبه ماتریس اثر (trace)

H0	H1	λ_{trace}	مقادیر بحرانی در سطح احتمال ۹۵٪
$r = 0$	$r \geq 1$	۱۱۸/۹۵	۸۲/۲۳
$r \leq 1$	$r \geq 2$	۶۹/۰۷	۵۸/۵۴
$r \leq 2$	$r \geq 3$	۳۹/۱۳	۴۱/۸۶

جدول شماره ۹: بردار همگرایی (به روش حداکثر درستنمایی)

LogGDP	LogK	LogAl	LogCrime1	LogCrime2
۱	۰،۴۱	۰،۳۲	-۰،۰۱۸	-۰،۰۰۲۱

مقادیر به هنجار شده برآورد بردار همگرایی با روش حداکثر درستنمایی در جدول

شماره ۹ گزارش شده است. مقایسه این نتایج با نتایج پیشین نشان می‌دهد که بردار همگرایی برآوردشده از هر سه روش مشابه هم است و وجود یک بردار همگرایی بین متغیرهای الگو اثبات می‌شود. علامت منفی متغیرهای $\logCrime1$ و $\logCrime2$ ارتباط منفی بین پول‌شویی و رشد اقتصادی را تأیید می‌کند (رک. کیانی‌زاده، ۱۳۸۳).

جمع بندی

کشور ایران به دلیل قرار گرفتن در مسیر حمل و نقل مواد مخدر، حجم زیاد اقتصاد زیرزمینی و فساد اقتصادی و ضعف نظام مالی در نظارت بر پدیده پول‌شویی و وجود مؤسسات مالی متعدد خارج از نظارت بانک مرکزی دارای شرایط مناسبی برای نفوذ پول‌شویان و ضربه زدن به نظام مالی کشور است. در این مقاله برای بررسی آثار منفی پول‌شویی بر رشد اقتصادی از الگوی رشد سولو- سوان استفاده شده است. این الگو بر چهار متغیر تولید Y ، سرمایه K ، نیروی کار L و دانش یا اثرگذاری نیروی کار A تمرکز دارد. به منظور تخمین آثار پول‌شویی بر رشد اقتصادی از متغیرهای جایگزین اختلاس، ارتشاء و جعل و آمار مربوط به کشفیات مواد مخدر استفاده شده است. علامت منفی متغیرهای $\logcrime1$ و $\logcrime2$ ارتباط منفی بین پول‌شویی و رشد اقتصادی را تأیید می‌کند. اگرچه نتایج مذکور ارتباط کمی را نشان می‌دهد، توجه به این نکته لازم است که در الگو از متغیرهای جایگزین استفاده شده است و حجم پول‌شویی فقط به جرایم مذکور ختم نمی‌شود و بسیاری از جرایم دیگر نیز وجود دارد که عواید آن نیاز به تطهیر دارد.

یادداشتها

1. Commission of the European Communities: Proposal for a council directive on prevention of use of the financial system for the purpose of money laundering, and explanatory memorandum, 1990.
۲. فیشتن باوم در مقاله خود رابطه بین رشد بهره‌وری و عوامل مختلف را بررسی کرده است. یکی از عوامل عمده‌ای که به نظر وی بهره‌وری را تحت تأثیر قرار می‌دهد، اقتصاد زیرزمینی است. وی در مقاله خود به این مسئله اشاره می‌کند که دخیل کردن متغیر اقتصاد زیرزمینی در معادلات باعث کاهش رشد بهره‌وری می‌شود و علت بیش از حد برآورد

شدن رشد بهره‌وری در دوره مورد مطالعه را عدم توجه به رشد سریع اقتصاد زیرزمینی می‌داند؛ رک.

- The productivity slowdown and the underground economy, Quarterly Journal of Business and Economics, Vol. 28, No. 3.

۳. بارو در تخمین خود از الگوی رشد نئوکلاسیک استفاده کرده است. وی این الگو را بر اساس آمار و اطلاعات ۹۸ کشور برای سالهای ۶۰-۸۵م. تخمین زده است. بارو معتقد است که نرخ رشد سرمایه فیزیکی در تولید ناخالص داخلی با سرمایه انسانی ابتدایی ارتباط مثبت و با سرمایه فیزیکی ابتدایی ارتباط منفی دارد. کشورهای دارای سرمایه فیزیکی بالا دارای نرخ باروری کمتر و سهم بیشتری از سرمایه فیزیکی در تولید ناخالص داخلی هستند. وی در الگوی خود ثابت کرده است که رشد اقتصادی با میزان مصرف دولت رابطه منفی و با سرمایه‌گذاری عمومی رابطه مثبت دارد. همچنین، بر اساس الگوی وی، ثابت اقتصادی تأثیر مثبت و تحریف بازار تأثیر منفی بر رشد اقتصادی خواهد داشت؛ رک. "Economic Growth in a Cross Section of Countries".

4. auto-regressive conditional heteros cedasticity.

5. Generalized Auto-Regressive Conditional Heteros Cedasticity.

6. IGARCH , EGARCH , TARCH , TGARCH , NARCH ,

۷. این الگو که به الگوی سولو - سوان معروف است توسط سولو (Solow, 1956) و سوان (Swan 1956) بسط و گسترش یافته است.

8. Akaike Information criteria

9. Schwarz Bayesian criteria

کتابنامه

- افراسیابی، مهران (۱۳۸۲). «تحلیل بخش اقتصاد زیرزمینی». *مجله اقتصادی*. ش ۲۷ - ۲۸. دوره دوم، سال سوم.
- امیر بشیری، نصرالله (۱۳۷۶). *پول‌شویی (تطهیر پول)*. نوشته دیویس، روان بایورث. تهران: معاونت آموزشی ناجا.
- جلالی فراهانی، امیرحسین (۱۳۸۲). *پول‌شویی در فضای سایبر*. کار تحقیقی دانشگاه امام صادق(ع).

- روزبهان، محمود (۱۳۸۰). پول‌شویی و آثار آن بر اقتصاد. تهران: اداره مطالعات و برنامه‌ریزی بانک تجارت.
- شیشه‌گران قزوینی، طاهره (۱۳۸۱). تطهیر پول در ایران (چکیده).
- فریادرس، محمد (۱۳۸۳). چگونگی تأثیرپذیری سیاستهای پولی و مالی از معضل پول‌شویی.
- کیانی‌زاده، حسین (۱۳۸۲). «درآمدی بر پول‌شویی». روزنامه جام جم. ش ۱۰۱۸.
- کیانی‌زاده، حسین (۱۳۸۳). «تحلیل پدیده پول‌شویی و راهکارهای نظارت بر آن بر آن با تأکید بر نقش مؤسسات مالی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه امام صادق(ع).
- محمودی، وحید (۱۳۸۱). «فساد اقتصادی و توسعه». مجله سیاسی - اقتصادی. ش ۱۸۹-۱۹۰.
- میرمحمد صادقی، حسین (۱۳۸۲). «پول‌شویی و ارتباط آن با جرائم دیگر»، در: مجموعه سخنرانیها و مقالات همایش بین‌المللی مبارزه با پول‌شویی. نشر وفاق، چاپ دوم، صص ۸۷-۱۰۱.
- هادیان، ابراهیم (۱۳۸۲). «پول‌شویی و اثرات اقتصادی آن». در: مجموعه سخنرانیها و مقالات همایش بین‌المللی مبارزه با پول‌شویی. نشر وفاق. چاپ دوم، صص ۱۷۵-۱۸۴.
- Asia/Pacific Group on Money Laundering Secretariat (1998). **A Money Loinding: The International and Regional Response**. A background by APGML.
- Barro, Robert J. (1991). **Economic Growth in a Section of Countries**. Harvard.
- Chaikin, D.A. (1992). **Money Laundering as a supranational crime in principles and procedures for a new Transnational Criminal law**.
- Fichtenbaum, R. (1989). "The productivity slowdown and the underground economy". **Quarterly Journal of Business and Economics**. Vol. 28, No. 3, <http://www.transparency.cz/pdf/shadoweconomy.pdf>.
- Greene, W.H. (2000). **Econometric Analysis**. New York: New York Univesity Press.
- Quirk, peter J. (1996). "Money Laundering:Muddying the Macroeconomy", **Finance and Development, International Monetary Fund**. Vol.34. No.1. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/1997/03/pdf/quirk.pdf>.

- Raymond J. Mechalowski (1985). **Order, Law, and Crime; An Introduction to Criminology**. New York: McGraw-Hill College.
- Sherman, T. (1993). "*International Effort to Combat Money Laundering: The Financial Action Task Force, Efforts in Money Laundering*". **Hame Papers on Public Policy**. Vo1. 1. No.2. Edinburgh University Press, pp.38-51

